

Episcopul Majláth Károly Gusztáv

CATOLICISMUL – SUSȚINĂTOR AL REVIZIONISMULUI MAGHIAR

Prof. univ. dr. Petre ȚURLEA¹

Catolicismul maghiar transilvănean s-a raliat, încă de la începutul perioadei interbelice, acțiunii revizioniste a Ungariei împotriva României. Chiar în preajma Marii Uniri de la Alba Iulia se anunța neacceptarea acesteia. La 14 noiembrie 1918, reprezentatul cel mai important al catolicismului maghiar transilvănean, Episcopul de Alba Iulia, Majláth Károly Gusztáv, declara în Adunarea Statusului Romano-catolic: „Viața națională maghiară merge înainte, în formă nouă. Noi, cărora binele Patriei ne este mai scump decât orice altceva, nici în aceste momente de schimbare nu putem pierde de dinaintea ochilor esențialul: viața națională fericită, puternică. Despre conlucrarea preoților și credincioșilor Diecezei mele, am asigurat deja Consiliul de Miniștri [Guvernul de la Budapesta]”. De asemenea, anunța că sprijină, „ca un singur om”, Consiliul Național Maghiar din Transilvania, cel care se opunea Unirii provinciei cu România.

În ședința Senatului României din 12 februarie 1932, senatorul Laurențiu Oanea, redând declarația lui Májláth, concluziona: catolicismul maghiar transilvănean considera, în 1918, că „cea mai sfântă chemare era să asigure mai departe hegemonia absolută a ungurilor asupra Transilvaniei românești”. Era chiar mai mult, spunea senatorul: se considera „factor de diriguire a politicii mondiale. [...] Episcopul Májláth s-a considerat îndreptățit a interveni direct la Papa de la Roma, printr-o telegramă în care capul Bisericii Catolice universale, nici mai mult, nici mai puțin îi cerea să apere din toate puterile năzuințele Ungariei – năzuințe îndreptate întru apărarea unității ei milenare și a integrității ei teritoriale”².

Și tot de la începutul perioadei respective, s-a produs unirea, pe aceeași linie antiromânească, a tuturor bisericilor maghiare din Transilvania. Deseori, acestea vor avea acțiuni comune cu scop revizionist, mai ales internaționale, dorind să alerteze opinia publică occidentală și guvernele Marilor Puteri, cu privire la măsurile Bucureștilor față de religiile minoritare, măsuri considerate opresive, discriminatorii. S-au găsit în Occident diverse personalități care să creadă juste aceste acuzații, sau să se prefacă a le crede, din interese personale, uneori chiar materiale; la fel unele ziare. Treptat, s-a format un curent antiromânesc, pe tema tratamentului minorităților naționale, incluzând și planul religios.

Au fost și personalități ale lumii catolice internaționale care nu s-au lăsat înșelate, au venit în România să vadă care este realitatea și au lăudat-o pentru politica față de bisericile maghiare și, în general, față de cultele religioase și față de minoritățile naționale. Între aceste personalități se remarcă, pentru începutul perioadei interbelice, abatele slovac Metodiu Zavoral³.

În Transilvania, bisericile maghiare susțineau deschis revizionismul Budapestei, inclusiv în timpul slujbelor religioase, întreținând ideea Ungariei Mari, a revanșei, ura împotriva românilor. Clerul maghiar îi incita permanent pe ungurii din România. Dintre bisericile respective, cea mai periculoasă pentru Statul Român era cea Romano-catolică, prin numărul enoriașilor și prin faptul că avea o susținere externă, întrucât depindea de Vatican; acesta i-a oferit permanent protecție împotriva Statului Român. Vaticanul mai avea în România o biserică subordonată – Biserica Greco-catolică (Unită) – care s-a dovedit adesea a pune interesele Papalității înaintea intereselor naționale românești.

Vaticanul s-a plasat, în multe momente ale perioadei interbelice, de partea politicii revizioniste a Ungariei, a făcut front comun, în acest plan, cu Biserica Romano-catolică Maghiară din Transilvania. Uneori această raliere era atât de evidentă, încât a trezit riposta diplomatică a României. Reprezentanții Papei, ajunși în Ungaria

se integrau retoricii revizioniste a clerului și autorităților maghiare. În publicațiile oficiale ale Vaticanului se preluau, adesea, informațiile antiromânești, chiar dacă acestea erau vădit inexacte. Cum Sfântul Scaun menținea o urmărire foarte strictă a tuturor ieșirilor publice ale reprezentanților lui, a poziției indicată de la Roma, declarațiile favorabile revizionismului maghiar nu puteau fi încadrate decât liniei politice oficiale. Cauzele acestei atitudini: Ungaria fusese întemeiată ca Stat Apostolic și avusese misiunea de catolicizare în lumea ortodoxă sud-est europeană; după Primul Război Mondial, cea mai puternică biserică era, în Ungaria, aceea Romano-catolică, dependentă de Papă, pe când în România era Biserica Ortodoxă, care se opunea răspândirii catolicismului.

În mai 1925, o raliere la revizionismul maghiar a venit chiar din partea celui mai înalt reprezentant al Vaticanului în Ungaria – Nunțiu Apostolic Schioppa. În cadrul Adunării Generale a Catolicilor din Ungaria, Nunțiu a ținut un discurs care a provocat proteste din partea Guvernului României. Vaticanul a fost constrâns să-l retragă. Ungurii i-au fost, însă, recunoscători: în momentul vizitei de adio făcută Regentului Horthy, acesta l-a decorat și i-a mulțumit⁴.

În august 1930, pe aceeași linie revizionistă s-a plasat și discursul Cardinalului nou – Nunțiu papal la Budapesta, cu ocazia serbărilor Sfântului Emeric: „Unguri, ajutorul lui Dumnezeu să fie cu voi. Dumnezeu fiind acel care poate schimba tristețea voastră în bucurie”.

De altfel, comemorările repetate ale unor sfinți, mai ales ale Sfântului Emeric, au fost folosite atât de oficialitatea maghiară, cât și de reprezentanții Sfântului Scaun, pentru a justifica politica revizionistă. Szent Imre (Sfântul Emeric, 1007-1031) era fiul Regelui Ștefan; amândoi fuseseră canonizați de către Papa Grigore al VII-lea în 1083, fiind considerați simboluri ale Națiunii Ungare. Comemorarea Sfântului Emeric, în 1930, a avut loc și în Ungaria și la Roma. Nicolae Petrescu-Comnen, ministrul Bucureștilor la Vatican, considera că momentul „oferea Ungariei un nou prilej de propagandă revizionistă”. Deși cunoștea intențiile Budapestei, Sfântul Scaun s-a implicat pe deplin, lăsând impresia că se solidarizează cu maghiarii.

În mai 1930 au avut loc, cu același prilej, festivități organizate de Budapesta și în Italia. La Milano, au fost patronate de Cardinalul Schuster. În sala Sfântul Ambrozio s-au aflat toate personalitățile civile și militare ale orașului. Prelatul Apostolic Francisc Luttor a ținut o conferință cu sublinierea „marelui rol jucat în drumul Istoriei de poporul unguresc ca apărător al creștinismului, al catolicismului și al civilizației, la porțile lumii barbare”. Apoi, ajungea la un lung „lamento asupra

Episcopul Márton Áron

soții nedrepte hărăzită Ungariei în ultimele vremuri”; dar, poporul unguresc „își manifestă credința neclintită în Sfânta Fecioară, protectoarea Ungariei Milenare”. Se adaugă un film cu vederi din „ținuturile pierdute”. A doua zi, tot sub patronajul Vaticanului – prin Cardinalul Primat al Ungariei, Seredy și al Asociației Catolice Italiene, având ca președinte un cleric, Ciriaci – va avea loc o altă manifestare, la Roma, cu 3.000 invitați.

Nicolae Petrescu-Comnen anunța că ceremonii asemănătoare s-au desfășurat în foarte multe din orașele mari ale lumii, patronate de Vatican și Budapesta, subliniind legătura strânsă între Ungaria și Catholicism. „Seria lor – raporta diplomatul român – va culmina cu o mare sărbătoare la Budapesta [...], unde au fost invitați delegați catolici de pretutindeni”⁵.

Succesul manifestărilor dedicate Sfântului Emeric din 1930 - și încadrarea lor perfectă în politica revizionistă - au determinat oficialitatea maghiară să pregătească altele, „cu un fast și o ceremonie ce va întrece cu mult festivitățile trecute”. În centru era Sfântul Ștefan, „Regele ungur ce și-a câștigat merite nepieritoare prin convertirea ungarilor la catholicism și consolidarea lor națională”. Ion Brașu, însărcinatul cu afaceri din Legația Bucureștilor la Vatican, transmitea, la 10 august 1931, că exista o înțelegere între Ungaria și Sfântul Scaun, de canonizare și a Margaretei, fiica Regelui Bela al IV-lea.

Faptul ar fi dat prilejul unor noi sărbători catolice și de propagandă revizionistă; ar fi adus și mai aproape, prin simbolurile catolice comune, Ungaria și Vaticanul, întărind partizanatul pro-maghiar al Papalității⁶. De altfel, în perioada respectivă, diplomații români raportau folosirea repetată de către Vatican, în diversele sale instituții, a unor clerici unguri care se manifestaseră ca adepți ai revizionismului⁷.

Evident în urma unor subsidii – sistem larg practicat de Budapesta în presa occidentală, pentru a-i deveni favorabilă – redactorii oficiosului papal „L’Osservatore Romano”, au inclus deseori în paginile acestuia atacuri nefondate la adresa României și au ajuns chiar la denaturarea unor documente ale Vaticanului, pentru a se încadra politici revizioniste. La atenționările Legației Bucureștilor, se invocau greșeli de traducere, fapt imposibil într-un loc în care limba latină folosită de Papă era bine cunoscută de toți. România era profund afectată, întrucât „L’Osservatore Romano” era considerat, în toată lumea catolică, purtător de cuvânt al Papei, iar articolele apărute în publicația respectivă erau imediat interpretate ca poziții oficiale. Având în vedere rigurozitatea oricăror exprimări provenite din interiorul Vaticanului, o „greșală de traducere” în asemenea documente era imposibilă. De mai multe ori, oficiosul Sfântului Scaun a indus cititorilor ideea injustiției făcută Ungariei prin tratatele de pace. Pe această linie, cel mai grav moment, întrucât privea chiar un document semnat de Papă (Pius al XI-lea), a fost în martie 1923. Într-o enciclopedică pontificală privitoare la pacea universală, oficiosul Sfântului Scaun a introdus, în traducere, „o întregă frază incendiară, care lipsește în Enciclica Papală”. Textul latin menționa existența „unei păci scrise, dar nu încă realizate”, iar „L’Osservatore Romano” a adăugat o frază nouă, „ca o veștejire, din partea pontifului roman, a ultimelor tratate de pace [...], «Pacea care, din contră, a exasperat și aproape legitimat spiritul de pizmă și de răzbunare al adversarilor»”. Se găsea, astfel, o îndreptățire a politicii revizioniste a Budapestei, prin presupusele greșeli ale tratatelor. În mod evident, nu era doar o simplă greșală de presă; s-a vrut transmiterea unui mesaj de susținere a Ungariei. Imediat, ierarhii maghiari din Transilvania au preluat ideea publicației române. Astfel, Episcopul Glattfalder, de la Timișoara, „a crezut nimerit să adreseze, la rândul lui, pastorale în care califică pacea drept «falsă și încheiată fără sinceritate și dictată de brutalitate»”. Guvernul României a reacționat: a cerut Vaticanului rechemarea episcopului respectiv. Reședința acestuia va fi transferată în Ungaria⁸.

Cu toate protestele dinspre București, presa Vaticanului – și, în general cea catolică din Italia – a continuat să publice articole cu formule favorabile

revizionismului maghiar și dăunătoare intereselor României. Într-un raport diplomatic din 1931, Legația română atrăgea atenția Ministerului Afacerilor Externe de la București asupra „parcimoneii extraordinare și precauțiunilor cu care Vaticanul permite să apară articole favorabile intereselor românești, în organele sale de publicitate”. Și, pe de altă parte, deseori răzbăteau, în aceleași publicații, „sentimentele de caldă prietenie ce Sfântul Scaun le nutrește față de Ungaria și le-a manifestat cu deosebire în timpul din urmă față de această țară”⁹. Atitudinea oficiului Vaticanului, de vădită plasare de partea Ungariei în disputa sa cu România, s-a manifestat în întreaga perioadă interbelică.

După o serie întreagă de intervenții lipsite de fermitate, care nu au stopat fenomenul, în iulie 1939, Ambasada României la Vatican s-a hotărât să schimbe situația. Hotărârea a fost determinată de o înmulțire a „știrilor tendențioase cu privire la România” – în legătură evidentă cu atmosfera tot mai războinică la nivel european, care va duce, în septembrie acel an la declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial. În context, se credea că și politica revizionistă maghiară va găsi terenul propice unui succes; pentru care, se făcea o intensă pregătire și prin presă, Vaticanul ajutând campania. Îngrijorător pentru București era faptul că ce se scria în publicațiile Sfântului Scaun era preluat de presa catolică din întreaga lume. De aceea, consulatul ecleziastic al Ambasadei, părintele canonic Aloisiu Tăutu, a fost trimis la De Sanctis, secretar de redacție la „L’Osservatore Romano” (director al oficiului era contele Dalla Tore). Tăutu a arătat „surprinderea ce cauzează în România faptul că nu o dată ziarul Sfântului Scaun a publicat informațiuni și aprecieri necorespunzătoare realității”. De Sanctis a dat vina pe sursele

informațiilor respective – germane, ungurești, bulgărești –, solicitând și trimiterea regulată a unor materiale românești. Ca urmare, se va angaja la Ambasadă, o persoană având însărcinarea de a ține permanent legătură cu „L’Osservatore Romano”; materialele ce trebuiau transmise urmau să fie preluate de la Subsecretariatul de Stat al Propagandei Naționale (condus în acel moment de Eugen Titeanu)¹⁰.

În condițiile unei constante susțineri din partea Vaticanului, clericii romano-catolici maghiari din Transilvania, adepți ai revizionismului budapestan, au intensificat permanent acțiunile de propagandă împotriva României, au ajuns să conducă organizații ce vizau refacerea Ungariei Mari, și chiar să pregătească acțiuni teroriste. Mii de documente, cele mai multe inedite – din A.MAI, A.MAE, A.M. Cultelor, Arhiva Ministerului Justiției sau a Președinției Consiliului de Miniștri – demonstau existența acestor acțiuni antiromânești ale clericilor catolici; ca și ale celor aparținând celorlalte biserici maghiare. Spre sfârșitul perioadei interbelice, numărul documentelor de acest fel crește, dovedind o adevărată efervescentă revizionistă în rândul clerului.

Firește, cele mai periculoase pentru Statul Român erau organizațiile secrete care propagau violența în scop revizionist. În toate, la vârf se aflau și clerici, iar uneori numai clerici, în majoritatea cazurilor catolici. Activau în toate localitățile unde trăia și populație de origine maghiară, de religie catolică. Unele aveau ca rază de activitate un întreg județ, iar altele mai multe. Și, au activat în întreaga perioadă interbelică.

În iunie 1921, de la Oradea se raporta la DGP că romano-catolicii

unguri din localitate și din județul Bihor aveau două organizații revizioniste foarte active¹¹. În același an era înregistrată o intensă acțiune revizionistă, condusă de preoți catolici, și în județul Târnava Mică: unul din preoți, Kiulak Simon, din comuna Adămuș, era considerat, de către Inspectoratul General de Siguranță Cluj, ca „mare dușman a tot ce este românesc”¹².

Poliția, Jandarmeria și Siguranța anunțau existența unor astfel de organizații în toate județele cu catolici unguri în număr mare. Dar, erau descoperite și în județe cu puțini unguri, precum Bistrița-Năsăud, unde aceștia reprezentau doar 4,2 la sută din totalul locuitorilor¹³.

În biserica nouă din comuna Cârlibaba, județul respectiv, ctitorită de Episcopul romano-catolic de Alba Iulia, Majláth Károly Gusztáv - se menționa într-un raport al DGP din 1922 - se ducea o intensă propagandă revizionistă. În același județ, în 1924 era identificat preotul Balazs Lajos, care revenise în România din Ungaria (de la un Curs de „educație specială” pentru un grup de 30 preoți romano-catolici din Transilvania și Banat) și avea misiunea „de a susține iredentismul între credincioșii romano-catolici”. Aceași misiune o aveau toți cei 30, plasați de Episcopul Majláth în zonele cu populație maghiară mai restrânsă¹⁴. De altfel, pregătirea clerului catolic în Ungaria, anunțată ca fiind doar pentru nevoile bisericesti, în practică era predominant pe linia naționalist șovină, în vederea propagandei revizioniste în parohiile unde urmau să lucreze. La fel procedau și celelalte biserici maghiare. În plus, tuturor li se trimiteau de la Budapesta materiale de propagandă, directive de acțiune și bani. Cu toate deosebirile confessionale, bisericile conlucrau strâns pe linia manifestărilor revizioniste. În noiembrie 1934, între ele s-a

încheiat chiar o înțelegere pe acest plan, dorindu-se înființarea, de comun acord, în fiecare comună, sat sau oraș, a câte unei asociații cu paravan religios¹⁵.

Mulți din reprezentanții clerului catolic participau – profitând de privirea îngăduitoare a autorităților românești asupra lor, datorită faptului că aparțineau unui cult religios – la traficul ilegal peste frontieră a materialelor cu caracter revizionist. Uneori, se aplica strict controlul vamal, cazuri în care au fost descoperiți mulți preoți încercând să introducă în țară astfel de materiale; li s-au întocmit acte de trimitere în judecată. Printre ei, preotul romano-catolic Kajaba Ladislau din Oradea, în 1933, care a trecut frontiera în România aducând hărți ale Ungariei Mari, pe care urma să le împartă enoriașilor. În momentul când i s-au descoperit aceste materiale, s-a arătat foarte dârz, declarându-le jandarmilor: „În curând vor veni aici, în locul vostru, jandarmii unguri” și „va fi revizuită frontiera”. Apoi, a cerut Episcopului Fiedler, concediu „până la revizuire”¹⁶. Între preoții catolici din România, fenomenul trecerii peste frontieră a unor materiale revizioniste era larg răspândit și constant pe întreaga perioadă interbelică. Au participat, predominant, preoți maghiari, dar au fost și germani¹⁷.

În preajma celui de-al Doilea Război Mondial, Ungaria și-a vitalizat acțiunile încadrate în politica revizionistă, în interiorul statelor succesoare, inclusiv în România. A fost momentul când Catolicismul și-a arătat, mai mult chiar până atunci, încadrarea în această politică. Foarte alarmate, autoritățile de la București au intensificat acțiunea de identificare a manifestărilor antistatale ale clerului catolic și s-a ajuns la înmulțirea cazurilor de trimitere în judecată. În același timp, Vaticanul și-a continuat politica de protejare a clerului catolic din România, chiar în condițiile în care învinuirile care i se aduceau, de către autoritățile de la București, erau de necontestat. Papalitatea și Nunțiul Apostolic ce o reprezenta în România, au devenit avocați ai clerului catolic descoperiți ca acționând împotriva Statului. Fenomenul a existat de la începutul perioadei interbelice, dar din 1938 s-a amplificat. S-a ajuns chiar la situația hilară, din 1939-1940, când pentru un episcop catolic înlăturat din funcție – în urma militantismului său revizionist – Vaticanul să solicite recompense materiale din partea României.

Din octombrie 1939 datează studiul intitulat Acțiunea teroristă a Statului Ungar în România, alcătuit la Ministerul Afacerilor Interne de la București. Multe informații proveneau de la Siguranță. Aceasta aflase de revigorarea planului Budapestei de sabotaj și terorism pe teritoriul Transilvaniei și Banatului, plan cu îndeplinirea căruia era însărcinat Serviciul Special de Informații Maghiar; el primea ordine direct de la Regentul Horthy și colabora cu Marele Stat Major al Armatei. Reușise să

formeze în România, din unguri cetățeni români, o rețea teroristă proiectată ca o avangardă în perspectiva unei invazii armate. Urma să pregătească terenul pentru succesul unei atare invazii, punând Armata Română în imposibilitatea de a acționa. Erau pregătite acte de sabotare a căilor ferate, a șoselelor, podurilor, depozitelor de muniții, uzinelor strategice, aeroporturilor. S-a reușit introducerea în România a unei mari cantități de arme și de material explozibil; unele depozite au fost descoperite din 1938. Multele organizații maghiare se pregăteau pentru acțiune. În conducerea tuturor se aflau și reprezentanți ai clerului, mai ales cel catolic. Una din aceste organizații, activând în nordul Transilvaniei, era condusă de preotul Köpf Károly din Satu Mare. Instrucțiuni primea de la Budapesta, aduse tot de un preot, Orosz Gábor, aflat în legătură directă cu Serviciul Special de Informații Maghiar.

În studiul alcătuit de Ministerul Afacerilor Interne de la București, se aprecia chiar că Orosz Gábor era „conducătorul acoperit al minorității maghiare din Ardeal”. Ramificațiile erau mari: la Satu Mare, Oradea (unde conducea preotul catolic Hoszi László), Cluj (sub conducerea inginerului Póczy Mihály), Odorhei (în frunte cu călugărul franciscan Deszölpolyt), Baia Mare (în frunte cu preotul evanghelic Réday Károly și preotul reformat Oláh Sándor), Marghita, Abrud, Miercurea Ciuc, Cehu Silvaniei, Șumuleu Ciuc, Târgu Mureș ș.a. Budapesta le susținea și cu bani, unele sume trimise fiind identificate de Siguranța Română – aceasta înregistra, în primăvara lui 1939, trimiterea, mai întâi a 6.500.000 lei, iar apoi 20.000.000 lei. Era anul când, în numeroase documente centralizate la București, se indică extinderea acțiunii revizioniste maghiare în majoritatea teritoriului Transilvaniei și Banatului, acțiune dirijată de diverse organizații.

O oglindă care se potrivea ambelor regiuni o găsim în Raportul Regimentului 7 Jandarmi Someș din 3 decembrie 1939 (activând în Ținutul Someș conform noii împărțiri administrativ-teritoriale). Se constata că cele mai active, în cadrul acțiunii revizioniste, erau societățile zise culturale (conduse în general de preoți) și cele religioase (conduse numai de preoți); se adăugau societăți cu paravan economic-cooperatist, sportive; apoi bibliotecile. Pentru cele care funcționau legal, scopul declarat nu corespundea acțiunii practice. În schimb, la organizațiile clandestine, revizionismul nu se căuta a fi ascuns (decât față de autorități) – tocmai prin aceasta încercându-se atragerea cât mai multor membrii. Din prima categorie, doar în Ținutul Someș în toamna lui 1939, erau înregistrate 402 societăți; din acestea, 45 activau mai intens și pe față în spirit revizionist; 201 își desfășurau activitatea în biserici, case parohiale, școli confesionale

– locuri unde jandarmii, prin ordinele autorităților de la București, nu aveau voie să pătrundă. Din total, 166 aveau preoți sau învățători ca președinți, celelalte fiind conduse de persoane numite de preoți. Astfel, practic bisericile se situau, în cea mai mare parte, la conducerea acțiunii revizioniste. În urma constatărilor făcute, Regimentul 7 Jandarmi trimitea în judecată 253 maghiari și șvabi maghiarizați, fără a se înregistra o diminuare a rezistenței față de Statul Român; cei arestați erau considerați eroi. Concluzia: „Atitudinea răuvoitoare a minoritarilor maghiari crește”¹⁸. Tot în toamna lui 1939, se anunța la București arestarea a 172 membri ai unei organizații revizioniste, și aici majoritatea fiind preoți și învățători¹⁹.

Mulțimea unor astfel de rapoarte a alertat autoritățile centrale de la București, care au hotărât alcătuirea unei sinteze asupra problemei respective. Așa a apărut documentarul Rolul catolicismului maghiar din România în acțiunea iredentistă dirijată și subvenționată de Statul Ungar. Era datat 28 octombrie 1939²⁰. Purta mențiunea „Secret”. „În folosul Imperiului Habsburgic – se scria – bisericile maghiare au constituit, în mâna politicianilor maghiari, unul din cele mai puternice instrumente de deznaționalizare a elementului românesc din Transilvania, în folosul Ungariei. Continuând această tradiție, după realipirea Ardealului, Biserica Maghiară s-a transformat în bastion al iredentismului maghiar, folosind toate împrejurările de manifestare spirituală sau practică a cultului pentru a instiga oculul împotriva ființei Statului nostru. În această acțiune, Biserica maghiară se subordonează cu fidelitate hotărârilor și directivelor Budapestei. [...] Neglijând atribuțiile reale ale misiunii lor preoțești, clericii maghiari, conform instrucțiunilor transmise de la Budapesta prin superiorii lor

din România, au desfășurat neostenit agitații împotriva Statului Român, utilizând ca principale teme învățământul și pensiile. De asemenea, în rolul lor de instrumente ale revizionismului Budapestei, preoții maghiari s-au făcut agenții colportori [răspânditori] ai broșurilor și manifestelor editate împotriva Țării noastre, transformând serviciile divine în întruniri iredentiste și în școli ale urii. [...] Profitând de încrederea acordată slujitorilor Altarului și considerând că povețele date de preoți sunt urmate cu mai multă convingere, membrii clerului maghiar din România au căutat să propage în rândul tinerilor soldați minoritari îndemnuri pentru a dezerta în Ungaria, pentru ca acolo să-și satisfacă obligațiile militare”.

Documentarul demonstra afirmațiile din introducere, prin prezentarea unor fapte concrete descoperite de autoritățile românești. La 16 noiembrie 1938 a avut loc, la Cluj, o Adunare Generală a Consiliului Eparhial al Episcopiei Romano-catolice. La dorința expresă a Budapestei, a fost reales ca președinte Gyárfás Elemér, pe o perioadă de șase ani; „Cu această ocazie, s-a putut constata că Budapesta urmărește cu tenacitate să mențină în fruntea tuturor organizațiilor din Transilvania pe conducătorii fostului Partid [Maghiar – desființat în aprilie 1938, odată cu toate partidele din România], recunoscuți ca exponenți ai iredentismului maghiar din România”. Erau prezentate, apoi, mai multe acțiuni concrete ale clericilor maghiari, demonstrând că deveniseră principalii promotori ai revizionismului. Exemplele erau din toată Transilvania, din Banat și chiar și din București.

Perioada interbelică se încheia cu exemplul cel mai evident al colaborării Bisericii Romano-catolice Maghiare din România, cu Ungaria și

cu Vaticanul, în acțiunea revizionistă antiromânească.

În toamna lui 1939, a fost descoperit un complot antiromânesc în Maramureș, inițiat și condus de către Episcopul catolic de Satu Mare, Fiedler. Au fost arestate aproape 200 de persoane. Au fost descoperite arme și explozibil în mai multe biserici și chiar în Palatul Episcopal; de asemenea, foarte multe materiale propagandistice revizioniste. Din toate informațiile culese, inclusiv declarațiile celor arestați, a rezultat vinovăția, fără niciun dubiu, a Episcopului. Acesta era consecvent. În 1933 mai fusese identificat drept conducător al acțiunilor revizioniste din nordul Transilvaniei și Bihor; Guvernul Vaida Voevod ceruse Vaticanului să-l demită, dar fusese refuzat; pentru menținerea Episcopului intervenise și Ungaria²¹. Fiedler avea susținători puternici la Vatican, credea reprezentantul Bucureștilor pe lângă Sfântul Scaun, Nicolae Petrescu-Comnen.

În legătură cu complotul din 1939, condus de Fiedler, s-au păstrat dosare masive. Cele mai interesante documente, indicând susținerea acestuia de către Ungaria și Vatican, se găsesc într-un dosar special aflat la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe. Există o listă cu toți complotiștii identificați și arestați; din aceștia, majoritatea conducătorilor erau clerici: 14 romano-catolici, 9 reformați, unul evanghelic, doi franciscani, un călugăr franciscan, un pustnic – total 28²². Măsurile luate de autoritățile române au declanșat imediat riposta Ungariei.

La sfârșitul lui octombrie 1939, ministrul de Externe, Czaky, a acuzat Guvernul Român de „teroare împotriva minorităților”. Ministrul de Externe Grigore Gafencu telegrafia, la 2 noiembrie Legației din Budapesta: „Respingeți cu fermitate insinuările contelui Czaky, arătând că măsurile luate de Guvernul

nostru pentru apărarea siguranței Statului nu sunt înrâurite nici de o stare de nervozitate, nici de voința de a exercita teroarea împotriva minorităților. Dimpotrivă, tactul și măsura cu care Guvernul român se străduiește să îngrădească însemnătatea și înțelesul politic ce trebuie dat foarte gravelor fapte pe care le-a dezvăluit instrucția complotului terorist din Ardeal, ferind aceste dezvăluiri de o publicitate dăunătoare și limitând numărul arestărilor, dovedește cu prisosință voința sa de a urma mai departe politica sa de dreptate față de minorități și de destindere față de vecini. Atârnă de Guvernul Maghiar ca în vederea atingerii acestor scopuri să nu vădească prin atitudinea lui unele răspunderi asupra cărora noi nu vrem să stăruim”. Așadar, Gafencu anunța că știe implicarea Ungariei în complot²³.

Dar, ministrul ungar, și-a continuat acuzele, informând despre „teroarea românească” pe reprezentanții diplomați occidentali acreditați la Budapesta. Ca urmare, la 4 decembrie 1939, Grigore Gafencu transmite o informare asupra cazului respectiv, ambasadelor Bucureștilor la Paris, Belgrad, Londra și Roma, urmând să fie prezentată guvernelor pe lângă care activau²⁴. Despre caz, Gafencu i-a informat și direct pe ambasadorii la București ai Franței și Marii Britanii, Thierry și Hoare; o telegramă era trimisă și la Vatican²⁵.

S-a văzut protecția pe care complotiștii o aveau și din partea Vaticanului. În telegrama trimisă Ambasadei de la Vatican de către Grigore Gafencu, la 4 noiembrie 1939, se anunța convorbirea avută cu Nunțiul Papal, „în legătură cu seriosul complot terorist din Ardeal”. „Am arătat Nunțiului - scria Gafencu - surprinderea noastră îndurerată că printre inculpați se află 29 preoți catolici. Acești clerici nu numai că au conspirat împotriva Statului nostru,

dar au fost adevărații organizaatori și conducători ai complotului. Principalele depozite de melinită [dinamită] și de alte materiale de distrugere au fost descoperite în seminarii, în casele preoților, ba chiar și în cimitire. S-au găsit îndeosebi la Episcopia din Satu Mare și anume în biblioteca Episcopiei și în pod lăzi de explozibil, cutii cu amorse, fitiluri, cârlige pentru agățat cutiile de explozivi la podurile de cale ferată, agrafe pentru fixarea capselor de explozivi la șinele de cale ferată etc., etc. Percheziția la Palatul Episcopal din Satu Mare s-a făcut în ziua de 26 octombrie 1939, în prezența preotului Ion Meszaros, care se împotrivesc cercetărilor, tăgăduind în numele său și al șefilor săi ierarhici, orice cunoștință despre complot.

Deși complotul descoperit a dezvăluit unele stări foarte îngrijorătoare și cele mai întinse pregătiri pentru a arunca în aer poduri, șosele, căi ferate, uzine electrice, adică întreaga noastră organizare de apărare în ziua intrării în Ardeal a trupelor maghiare, și deși s-a stabilit precis legătura dintre unele servicii din Budapesta și complotiști, deși s-a stabilit de asemenea că materialul de distrugere și foarte importante sume de bani veneau toate de la Budapesta, totuși Guvernul Român este hotărât să urmărească cercetările și să stabilească răspunderile cu măsură și cu cel mai desăvârșit tact politic. Vom evita îndeosebi, ferind aceste cercetări de orice publicitate, să compromitem prestigiul Bisericii Catolice și să dezvăluim fapte care ar putea fi ușor exploatare împotriva Romei de către propaganda bolșevică și propaganda nazistă. [s.n.] Cerem, însă, ca Vaticanul să ne dea și el dovezi de înțelegere și să înlesnească acțiunea noastră prin care vrem să punem capăt unei acțiuni de subminare a Statului nostru, care prea multă vreme a fost urmată în Ardeal sub acoperirea unor anumiți

clerici catolici. De aceea, am cerut Nunțiului Papal ca să impună Episcopului Fiedler din Satu Mare, o demisie imediată. Autoritățile anchetatoare au fost îndreptățite să ceară împotriva acestui prelat un interogatoriu pe care, până azi, l-am evitat. Cu toate că faptele cele mai grave au fost descoperite chiar în Episcopia lui, în arhivele căreia se aflau depozitele de melinită, totuși nu s-au luat măsuri împotriva domnului Fiedler. Socotim, însă, că imediata îndepărtare a acestui prelat de la postul său este absolut necesară.

Monsegniorul Cassulo [Nunțiul Papal] mi-a promis că va comunica numai decât la Vatican atât lămuririle mele, cât și cererea Guvernului Român. Contez pe dumneavoastră, ca arătând faptele așa cum s-au produs, și înlăturând intrigile Guvernului Maghiar – care încearcă să tăgăduiască gravitatea celor descoperite și să pună în sarcina autorităților noastre acte de teroare care nu s-au produs – să înlesniți acțiunea pe care o urmărim”²⁶.

Știind reticența Vaticanului în îndepărtarea unui episcop de al său (reticență demonstrată și în cazul Episcopului de Timișoara, Gladttfalder, cu câțiva ani înainte), Comnen cerea, de la Roma, și copii ale proceselor verbale, împreună cu fotografiile materialelor descoperite, pentru a le arăta Secretariatului Vaticanului²⁷. Pe 12 noiembrie 1939, reprezentantul României s-a întâlnit cu Cardinalul Secretar de Stat, repetându-i intenția Guvernului Român de a menaja imaginea Vaticanului, dar, Episcopul de Satu Mare „în niciun caz nu mai poate fi tolerat de Guvernul nostru, și dacă până acum nu a fost arestat, aceasta se datorează tocmai sentimentelor de deferență pe care le poartă Guvernul Român Bisericii Catolice”. Cardinalul primise și raportul Nunțiului de la București; dar, anunța că din acesta nu reiese că Guvernul Ungar

ar fi implicat în complot, fapt care se arăta „încântat”. Comnen a reacționat: „L-am întrerupt imediat spunând că din informațiile mele reiese mai mult contrariul”. Comnen concluziona: „Am constatat cu acel prilej, încă odată, simpatia de care se bucură Ungaria la Vatican și dorința de a nu crea dificultăți Guvernului Ungar. [s.n.]”. Cardinalul se angaja doar să ordone Nunțului să ceară explicații Episcopului de Satu Mare, și promitea să examineze cu toată atenția cazul²⁸.

Guvernul Român și-a păstrat fermitatea. Ministrul de Externe anunța Ambasada de la Vatican, la 15 noiembrie 1939: „Dovezile de culpabilitate sunt de netăgăduit: mărturisirile sunt categorice și materialul descoperit dezvăluie întinderea și gravitatea acțiunii teroriste. Printre cei 130 inculpați păstrați arestați se află 29 de preoți, dintre care 20 aparținând Bisericii Romano-catolice. E deplin dovedit că acești preoți au avut un rol de conducere și de organizare a complotului. Centrul activ al acțiunii teroriste era Episcopia Catolică din Satu Mare, unde s-au descoperit principalele depozite de explozive și unelte de distrugere”. Se reafirma intenția de a menaja imaginea Vaticanului, dar și relațiile cu Ungaria. Însă, „ținem ca acțiunea noastră conciliantă și bunele noastre intenții să nu treacă drept o dovadă de slăbiciune”. De aceea, cerea asigurări „că siguranța Statului nostru nu va mai fi primejduită de elemente de dezordine care se pun la adăpostul prerogativelor consimțite reprezentanților Bisericii Catolice pentru exercitarea oficiului lor pastoral”. Ca urmare, Guvernul Român solicita Vaticanului două lucruri: „1. Înlăturarea Episcopului de Satu Mare și promisiunea că va fi înlocuit printr-o personalitate care va avea în vedere pașnica conviețuire a cetățenilor și respectarea autorității de Stat în Dieceza lui. 2. Un control serios al activității clericilor catolici în Ardeal și imediata înlocuire a elementelor dubioase prin elemente care înțeleg să se consacre unei activități pur bisericești”²⁹.

De asemenea, Guvernul României a informat Guvernul Ungariei asupra descoperirii implicării acestuia din urmă în complet. La 16 noiembrie 1939, Grigore Gafencu l-a chemat pe ambasadorul Bardossy. „Am arătat ministrului Ungariei – anunța Gafencu Legația Bucureștilor la Budapesta – că rezultatele instrucțiunii sunt categorice. Atât mărturisirile inculpaților, cât și materialul de distrugere descoperit, dovedesc cu prisosință întinderea și gravitatea activității teroriste proiectate. Am lăsat domnului Bardossy să înțeleagă că avem, de asemenea, dovezi depline că între complotiștii din Ardeal și anume servicii militare din Ungaria, erau strânse și continue legături”. Deși erau destule dovezi, care confereau Guvernului Român „dreptul și posibilitatea să procedeze cu toată fermitatea”, totuși acesta se va strădui să „îngrădească procesul”, pentru a evita

consecințele politice, din dorința de „destindere și de apropiere amicală între vecini, pe care, în împrejurările de azi o consideră de un interes general covârșitor”. O asemenea politică poate fi urmată doar „dacă Guvernul Maghiar dă și el dovezi de înțelegere și de bună-voință. Numai dacă vom primi asemenea dovezi, vom putea lichida repede și fără zgomot procesul din Ardeal”. Obținerea acestor dovezi ar duce la înaintarea către tribunalele militare a unui număr foarte mic dintre cei dovediți ca vinovați (din totalul de 140); restul vor fi eliberați sau îndepărtați din Țară. „Dacă presa maghiară va păstra aceeași rezervă ca presa noastră, vom izbuti să lichidăm procesul, scoțând din cauză atât grupările minoritare din Ardeal, cât și raporturile dintre aceste minorități și Statul Maghiar”³⁰.

Noua audiență a lui Nicolae Petrescu Comnen la Cardinalul Secretar de Stat, din 18 noiembrie, a subliniat protecția pe care Vaticanul o acorda clericilor catolici adepți ai revizionismului, chiar dacă, acum, se arăta convins de vinovăția lor; și îngăduința cu care tratau Ungaria. Comnen nu s-a lăsat intimidat. A insistat asupra faptului că vina complotiștilor este deplin dovedită; Episcopul nu mai poate fi tolerat în Scaun, întrucât „centrul complotului se afla în Palatul său și că organizatorii și executanții erau, în mare parte, colaboratorii și oamenii săi de încredere”. Faptul că s-a creat în Eparhia sa o atmosferă ostilă Statului, îndreptățește cererea Guvernului. Nu fusese încă arestat, „datorită deferenței pe care Guvernul Român a voit ca să o arate față de Biserica Catolică”. Cardinalul a dat înapoi, dar a anunțat că hotărârea nu o poate lua decât Papa. Cerea două lucruri: 1. În cazul demisiei Episcopului, să nu se mai ia nicio măsură împotriva lui, să nu fie chemat în Justiție nici măcar ca martir; 2. Să fie iertați și ceilalți preoți. Comnen sugera Ministerului de Externe Român și o presiune asupra Nunțului, pentru a trimite la Roma un raport corect, în funcție de conținutul acestuia putându-se vedea dacă este prieten al României sau nu³¹.

Pentru a rezolva, în sfârșit, problema, Guvernul Român a acceptat ca, în cazul demisiei Episcopului, să nu mai ia nicio măsură împotriva lui, și să-i elibereze pe preoții catolici, cu excepția a trei, cei mai vinovați. Mai mult, „dacă Sfântul Scaun ne arată înțelegere și ne dovedește prin grabnica acceptare a demisiei Episcopului și prin severe măsuri disciplinare că nu înțelege să îngăduie acțiuni de revizionism terorist, sub oblăduirea Bisericii Catolice”, urma să fie scutiți toți preoții de „împlinirea pedepsei”³².

La 25 noiembrie 1939, de la Roma se anunța la București că Papa a acceptat să-i ceară Episcopului Fiedler demisia și dorea promisiunea că nu se vor lua măsuri disciplinare împotriva celor 20 de preoți. Mai

mult, la 10 decembrie se cerea Guvernului Român să-i acorde Episcopului, care condusese complotul terorist antiromânesc, un ajutor material lunar³³. Iar cu girarea postului rămas vacant, a fost numit noul Episcop de Alba Iulia, Márton Áron, fost capelan al Diviziei Secuiești, când aceasta îi asasina pe conducătorii românilor din Bihor, după Primul Război Mondial; un adept al revizionismului la fel de înfocat ca și Fiedler³⁴.

Se poate constata, pentru ansamblul perioadei interbelice – faptele prezentate fiind doar câteva din miile descoperite de către organismele Statului Român – o integrare deplină a catolicilor maghiari din România în acțiunea revizionistă antiromânească; cel mai adesea, conducerea de către Biserica Romano-catolică Maghiară a acțiunii revizioniste, în frunte cu episcopii; susținerea Bisericii respective, pe această linie, de către guvernele Ungariei; protecția pe care Vaticanul i-o acorda, chiar când manifestările revizioniste erau evidente. Și în perioada interbelică, Catholicismul s-a constituit într-un adversar al Națiunii Române.

CATHOLICISM – SUPPORTING THE HUNGARIAN REVISIONISM

Abstract: Transylvanian Hungarian Catholicism has, since the beginning of the interwar period, rallied to Hungary's revisionist action against Romania. The Great Union of Alba Iulia was received with objection. An analyze of the information from the documents shows: for the whole of the interwar period a full integration of the Hungarian Catholics from Romania in the revisionist anti-Romanian action; most often, the leadership by the Hungarian Roman-Catholic Church of the revisionist action, with the help of the bishops; the support of this Church, on this line, by the governments of Hungary; the protection afforded by the Vatican, even when revisionist manifestations were obvious. During the interwar period, Catholicism became an opponent of the Romanian Nation.

Keywords: Transylvanian Hungarian Catholicism, Bishop Majláth Károl Gusztáv, Bishop Márton Áron, Vatican, Romania.

NOTE

[1] Academia Oamenilor de Știință din România.

[2] „Monitorul Oficial”, Partea a III-a. Dezbaterile Parlamentului, nr. 30 din 25 februarie 1932.

[3] Abatele Metodi Zavoral, în timpul Primului Război Mondial, a îngrijit, în mănăstirea sa, români răniți din Regimentele austro-ungare 50 Brașov și 2 Sibiu, de la care a învățat limba română; a devenit un bun cunoscător al culturii române și al realităților României Mari; va traduce opere literare românești în cehă și slovacă; membru de onoare al Academiei Române, al ASTREI; președinte al Institutului Cehoslovac-Român din Praga; membru pe viață al Uniunii Interparlamentare. A avut relații de colaborare cu Nicolae Iorga. În numărul din 27 aprilie 1923, Abatele Zaboral a făcut să apară în ziarul clerical praghez „LidovéListy”, un articol de apărare a României, căreia i se aprecia politica față de minorități. Vezi copia articolului, transmisă de conducătorul Legației Bucureștilor la Praga, în AMAE, Fond 71.Vatican, vol. 19 bis, ff. 24-26.

[4] „Curentul” din 16 mai 1925.

[5] AMAE, Fond 71. Vatican, vol. 25, ff. 396-397.

[6] Idem, ff. 401-402.

[7] Idem, vol. 19 bis, ff. 161, 163-165 ș.a.

[8] Idem, f. 11.

[9] Idem, vol. 25, ff. 403-408.

[10] Idem, vol. 20, f. 343.

[11] ANIC, Fond DGP, dosar nr. 55/1921, f. 23.

[12] Raport din 15 iulie 1921 (Idem, dosar nr. 33/1921, f. 4).

[13] Idem, Fond Consiliul Dirigent. Secția Prezidială, dosar nr. 1/1921, ff. 13-28.

[14] Idem, Fond DGP, dosar nr. 23/1920, f. 17 - raport din 20 august 1924.

[15] Idem, Fond PCM.SSI, dosar nr. 12/1934, f. 235.

[16] Idem, Fond M.J. Direcția Judiciară, dosar nr. 61/1933, ff. 2-3.

[17] Preoți catolici de origine șvăbească inculpați pentru implicarea în acțiunea revizionistă - și în raportul din 6 aprilie 1935, al Chesturii și Siguranței Timișoara, în vol. Minoritățile naționale din România. 1931-1938, coordonator Ioan Scurtu, București, 1999, pp. 308-309.

[18] AMI, Centrul de Informatică și Documentare, Activitatea revizionist-iredentistă maghiară împotriva României. Documentar, vol. IV, ff. 44-63 (document preluat, în 1976, din AMI, dosar nr. 304/1939, ff. 437-458.) ANIC, Fond IGJ, dosar nr. 6/1939, ff. 72-81; Idem, dosar nr. 32/1939, ff. 16-17.

[19] ANIC, Fond PCM.SSI, dosar nr. 22/1939, f. 24.

[20] AMAE, Fond Transilvania, vol. 35, ff. 318-329.

[21] Idem, vol. 36, f. 42.

[22] Idem, ff. 10-14.

[23] Idem, f. 15.

[24] Idem, f. 14.

[25] Idem, f. 17.

[26] Idem, ff. 19-20.

[27] Idem, f. 21.

[28] Idem, ff. 25-27. O copie a raportului și idem, vol. 20, ff. 377-380.

[29] Idem, vol. 36, ff. 28-29.

[30] Idem, ff. 29 bis-30.

[31] Idem, ff. 31-35.

[32] Idem, f. 36.

[33] Idem, ff. 44-46, 47, 51. Vaticanul, pentru a nu-i scădea prestigiul Episcopului îndepărtat din funcție, i-a acordat un titlu onorific - Episcop de Mulia, în Numidia (Episcopia respectivă nici nu exista). Idem, f. 52.

[34] Idem, f. 53.